

ONZICHTBARE STROMEN: REMITTANCES UIT BELGIË EN HOE HUN IMPACT OP ONTWIKKELING TE VERSTERKEN

INLEIDING

Wereldwijd sturen migranten elk jaar meer dan 400 miljard dollar naar families en kennissen in de herkomstlanden. Deze geldtransfers of *remittances* maken een groot verschil in het leven van miljoenen ontvangers in het Zuiden en spelen een grote rol in de economie van veel ontwikkelingslanden. Het belang van remittances op de duurzame ontwikkelingsagenda neemt toe. Ook in België benadrukt Minister van Ontwikkelingssamenwerking Alexander De Croo hun relevantie als financieringsbron voor ontwikkeling naast de officiële ontwikkelingshulp. In de beleidsverklaring voor 2014 kondigde De Croo nog een grondige reflectie aan over 'hoe remittances als hefboom kunnen dienen om de ontwikkelingsdoelstellingen te realiseren.' Sindsdien blijven concrete stappen echter uit. Remittances blijven een grote blinde vlek op Belgisch beleidsniveau.

Dit onderzoek, een samenwerking van 11.11.11, HIVA en het Minderhedenforum, wil een eerste aanzet geven voor die reflectie. Het brengt het Belgische remittances landschap in kaart op basis van een analyse van beschikbare cijfers en interviews met sleutelspelers bij onder andere de Nationale Bank, de Wereldbank, de transferbedrijven en verschillende overheidsdiensten. We organiseerden ook drie focusgesprekken bij Congolese, Afghaanse en Filipijnse diaspora groepen in België. Daarin peilden we naar de obstakels die ze ervaren en mogelijke oplossingen om daaraan te beantwoorden. In deze paper bespreken we de conclusies van dit onderzoek en formuleren een aantal aanbevelingen.

REMITTANCES OP DE INTERNATIONALE ONTWIKKELINGSAGENDA

Remittances nemen toe

In 2016 verstuurden migranten 429 miljard dollar naar ontwikkelingslanden. Na een constante toename sinds de jaren '70 trad de voorbije twee jaar een lichte daling van het aantal remittances op (in 2015: 1%, 2016 : 2.4%). De Wereldbank voorspelt voor 2017 terug een stijging met 3,3% tot 444 miljard dollar. Dat is meer dan drie

keer het bedrag dat wereldwijd gespendeerd wordt aan ontwikkelingshulp (ODA).¹

Geen substituuut voor ontwikkelingshulp

Remittances en andere private financieringsstromen worden steeds omvangrijker in de financiële stromen tussen 'Noord' en 'Zuid'. Het aandeel van de officiële ontwikkelingshulp daarbinnen is sterk afgenomen. Dat betekent echter niet dat we de ontwikkelingshulp kunnen loslaten. Deze blijft namelijk de enige financieringsbron die specifiek tot doel heeft om armoede en ongelijkheid aan te pakken en de omslag naar duurzame ontwikkeling te maken. Bovendien vloeit slechts een klein deel van de remittances (en andere private financieringsstromen) naar de minst ontwikkelde landen. Deze landen, waar België terecht op focus blijven sterk afhankelijk van ontwikkelingshulp. Een focus op publieke financiering voor deze landen blijft erg belangrijk.

De ontwikkelingsimpact

Remittances worden vaker voor consumptie gebruikt dan voor productieve investeringen. Eerder dan

¹ World Bank Group, Migration and Development Brief April 2017. <http://pubdocs.worldbank.org/en/992371492706371662/MigrationandDevelopmentBrief27.pdf>

MIGRATIECAMPAGNE

11.11.11 voert in 2017 samen met een brede groep van partners campagne voor een solidair migratiebeleid. Dat betekent het aanpakken van grondoorzaken van noodgedwongen migratie, het voorzien in veilige en legale migratieroutes en de bescherming van de rechten van migranten. De campagne zet in op een verbindende communicatie die oog heeft voor de kansen die migratie met zich meebrengt. We plaatsen ook de inzet van migranten voor hun herkomstlanden in de kijker. Remittances zijn slechts één manier waarop migranten bijdragen aan de ontwikkeling van hun thuisland. Migrant zijn bruggenbouwers die er voor zorgen dat ook sociale remittances zoals kennis, ideeën, best practices en skills circuleren. Veel migranten zijn actief in projecten van ontwikkelingssamenwerking of investeren in ondernemingen in hun thuisland.

MEER INFO [11.11.11.BE/CAMPAGNE](http://11.11.11.be/campagne)

een structureel antwoord op ontwikkelingsproblemen bieden ze ondersteuning aan het inkomen in crisissituaties. Toch is het onmiskenbaar dat remittances gebruikt worden om te investeren in onder meer het welzijn van de familie, het onderwijs van kinderen en gezondheidszorg.² Sommige studies tonen bovendien hoe remittances ook in ondernemingen geïnvesteerd worden.³ In ieder geval vormen ze een onmisbare inkomstenbron voor naar schatting 750 miljoen mensen. Ze worden gebruikt om financiële tegenslagen op te vangen en moeilijke periodes te overbruggen. In veel landen doen remittances dienst als een vorm van sociale bescherming bij gebrek aan goed werkende overheidssystemen. Ook wanneer het geld enkel gebruikt wordt voor de aankoop van consumptiegoederen kan dit positief zijn om de lokale vraag te stimuleren. Een toegenomen consumptie betekent vaak een boost voor de lokale economie. Daarnaast zijn er ook migrantengemeenschappen die samen geld sturen naar hun herkomstregio om te investeren in sociale en economische

2 De Haas, Remittances, Migration and Social Development. A Conceptual Review of the Literature, UNRISD, Geneva, 2007.

3 Adams, De Haas, Jones & Osili, Migrant Remittances and Development: Research perspectives, SSCR Web Anthology 2nd edition, 2012.

infrastructuur. Daar profiteert de hele regio van. De 'Home Town Associations' van Mexicaanse migranten in de VS zijn daar een voorbeeld van. Naar schatting 3.000 verenigingen zijn daar actief. Zij brengen fondsen bij elkaar voor onderwijs-, gezondheids- en andere gemeenschapsprojecten.⁴

« Tegen 2030 moet de transactiekost teruggebracht worden tot minder dan 3% »

Op macroniveau betekenen remittances een cruciale inkomstenbron in de betalingsbalans van vele landen. Vooral in kleine landen met een grote diaspora is dat het geval. In Nepal zijn de remittances goed voor 30% van het BBP. In Liberia en Haïti gaat het om een kwart van het BBP. Remittances zijn een vrij stabiele inkomstenbron. Ook in tijden van politieke en economische crisis blijven migranten namelijk geld opsturen naar hun families. Remittances zijn zelfs anticyclisch, wat wil zeggen dat ze relatief stabiel blijven

4 Orozco & Welle, Hometown Associations and Development, Global Equity Initiative, Harvard University, Cambridge, 2006.

bij economische shocks. Verschillende studies tonen het belang van remittances aan in conflict (vb. in Syrië en Afghanistan) en post-conflict situaties (Liberia en El Salvador) en na natuurrampen (vb. tsunami Sri Lanka, aardbeving Nepal). In Sierra Leone was de groeiende instroom van remittances een belangrijke hulp om het hoofd te bieden aan de Ebolacrisis.⁵ Remittances zijn vaak de eerste vorm van hulp die de getroffen regio bereikt. In fragiele landen betekenen remittances een levenslijn voor families die leven onder moeilijke omstandigheden.

Algemeen concluderen de meeste studies dat remittances een positieve impact hebben op de strijd tegen armoede. Onderzoek in 71 ontwikkelingslanden geeft aan dat een stijging van 10% van remittances naar een land leidt tot een daling van 3.5% van het aantal mensen dat moet leven met minder dan 1 dollar per dag.⁶

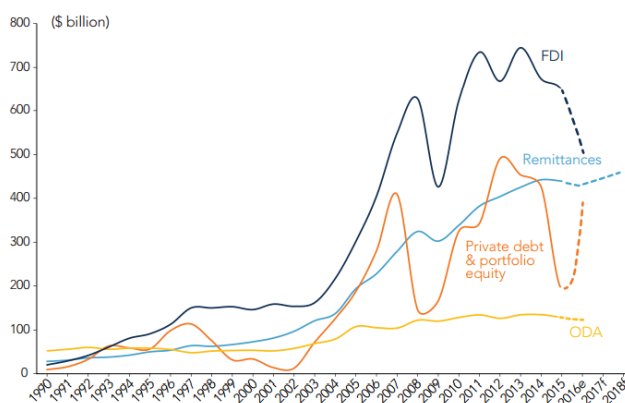
Remittances op de ontwikkelingsagenda

Het feit dat migratie ontwikkelingskansen met zich meebrengt wordt steeds meer erkend. De 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling (De SDG's) erkent migratie als 'positieve kracht voor duurzame ontwikkeling' en schuift specifieke doelstellingen naar voor inzake remittances. Tegen 2030 moet de transactiekost (het geld migranten moeten betalen aan de transferoperatoren) teruggebracht worden tot minder dan 3% zodat meer geld terecht komt bij families in het Zuiden. Remittance kanalen waarbij de kost boven de 5% ligt, moeten worden uitgeschakeld. De ontwikkelingsagenda focust terecht op de transactiekosten maar ons onderzoek leert dat een omvattender beleid nodig is.

5 IOM, Baseline Assessment Sierra Leone, 2015.

6 Adams, & Page, 'Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?' in World Development Vol. 33, 2005.

FIGUUR 1 Remittance Flows to Developing Countries Are Larger Than Official Development Assistance and More Stable Than Private Capital Flows

Sources: World Bank staff estimates; World Development Indicators. See annex A for data and forecast methods. Note: FDI=foreign direct investment; ODA=official development assistance.

BLINDE VLEK IN HET BELGISCHE ONTWIKKELINGSBELEID

Remittances blijven een grote blinde vlek op Belgisch beleidsniveau. Er is geen volledig zicht op de remittances die vertrekken uit België. Het volume wordt ruim onderschat. Er is geen coherent beleid inzake remittances en heel wat obstakels blijven de ontwikkelingsimpact belemmeren, zowel aan de zendingzijde als aan de ontvangende zijde.

« Het totale aantal van remittances uit België naar ontwikkelingslanden ligt allicht in een vork van 2 tot zelfs 5 miljard euro »

Volume ruim onderschat

Ondanks de toegenomen internationale interesse is het moeilijk om betrouwbare en correcte cijfers te vinden over het bedrag per land. Helaas moeten we ook voor België vaststellen dat er geen betrouwbare data beschikbaar zijn over het totale bedrag dat vertrekt naar ontwikkelingslanden.

De officiële cijfers variëren van 508 miljoen euro (Nationale Bank) tot 1.5 miljard (Wereldbank). Beide cijfers zijn waarschijnlijk een grove onderschatting. De cijfers van de Wereldbank zijn onvolledig omdat slechts een beperkt aantal landen betrouwbare cijfers aanlevert. Bovendien laten ze een groot deel van de diaspora (de 2de en 3de generatie) buiten beschouwing. De cijfers van de Nationale Bank baseren zich enkel op transfers die bij haar bekend gemaakt worden door de Belgische Post, die een akkoord heeft met Western Union. Data van andere transferoperatoren worden niet in rekening gebracht. Dit heeft een vertekend en onvolledig cijfer tot gevolg. Aangezien

de Nationale Bank geen specifieke gegevens heeft per bestemmingsland, hebben we ook geen zicht op waar het geld naartoe gaat.

Door de informatie van de Wereldbank, de Nationale Bank, de transferoperatoren en case study onderzoek naast elkaar te leggen en rekening houdend met de grootte van de migrantengemeenschappen in België kunnen we stellen dat het echte bedrag vele malen hoger ligt. Het totale aantal van remittances uit België naar ontwikkelingslanden ligt allicht in een vork van 2 tot zelfs 5 miljard euro. En dit zonder rekening te houden met informele remittances die mensen zelf met enveloppes of via informele agentschappen versturen en die niet geregistreerd (kunnen) worden. Onderzoek geeft aan dat die stromen minstens even groot kunnen zijn als de formele stromen.

OBSTAKELS VOOR DE ONTWIKKELINGSPACT VAN REMITTANCES

1. In België: hoge transactiekosten

De kosten die transferbedrijven aanrekenen per transactie blijven wereldwijd hoog, zeker voor kleine bedragen. Volgens de Wereldbank ligt de gemiddelde transferkost rond de 7.6% met uitschieters naar Sub-Sahara Afrika tot boven de 15%. Ondanks de SDG doelstelling om de kosten terug

te brengen, is er de laatste jaren nauwelijks een daling geweest. Een wereldwijde reductie van de transferkost met 5% zou jaarlijks een bedrag van 16 miljard USD voor ontwikkelingslanden vrij maken.⁷

Ook in België zijn de kosten hoog. Bovendien zijn er zeer grote verschillen tussen de verschillende providers. Hoewel de kosten voor Zuid-Amerikaanse en een aantal Aziatische landen tijdens de laatste jaren daalden, blijven de kosten – zeker voor Afrikaanse landen – hoog, en ver boven de 3% doelstelling vastgelegd in de SDG's. Bij een veronderstelling van 2 miljard remittances (een onderschatting) en een gemiddelde transferkost van 5% (ook hier een onderschatting) geeft dat minstens 100 miljoen euro per jaar aan transferkosten.

De hoge kosten zijn te wijten aan verschillende redenen:

> Gebrek aan competitie

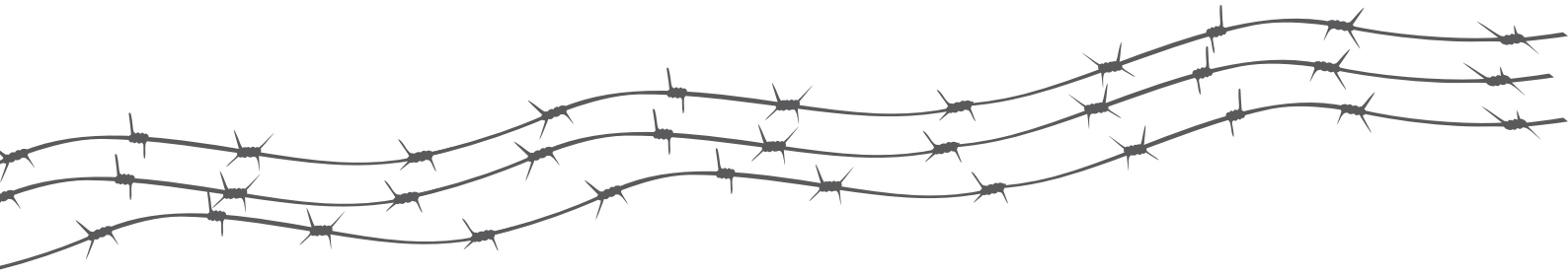
Internationaal gebeurt twee derde van de transfers via Moneygram en Western Union. Ook in België domineren zij de markt. Daarnaast zijn Moneygram, Travelex/Western Union, Moneytrans, Ria en belangrijke spelers in België. Elk van deze transferbedrijven is gespecialiseerd in een aantal corridors (bijvoorbeeld België-DR Congo, België-Afghanistan...). In de ontvangende landen hebben zij eigen

⁷ Wereldbank, Remittance prices worldwide, 2015.
<https://remittanceprices.worldbank.org/en/about-remittance-prices-worldwide>

TABEL 1 Examples of fees from Belgium of selected countries and money transfer agencies

	Ecuador		Ghana		Afghanistan	
Remittance provider	100 euro	500 euro	100 euro	500 euro	100 euro	500 euro
Western Union	4,90	4,90	6,90	19,90	10 - 15,50	23,50 - 31,00
Moneygram	9	27	5,90	15	8	12
Moneytrans	4	4	8	8	-	-
WorldRemit	3,99	3,99	4,99	12,99	-	-

Source: Websites of several money transfer agencies

agentschappen en exclusieve partnerschapsakkoorden met andere financiële instituties waaronder banken, micro financieringsinstituten en post agentschappen. In België heeft Travelex/Western Union een exclusief akkoord met de Belgische post. Uit het onderzoek blijkt dat de drempels voor nieuwe spelers om toe te treden tot de Belgische markt groot zijn. Het is onduidelijk in welke mate de Europese Payment Services Directive⁸ die richtlijnen geeft inzake het regelgevend kader omgezet werd in Belgisch beleid.

> Onvoldoende transparantie in de markt

De transactiekosten verschillen sterk tussen de verschillende aanbieders. Het is moeilijk om een overzicht te krijgen van de werkelijke kosten aangezien ook de wisselkoersen, bepaalde toeslagen en de kosten aan de ontvangstzijde in rekening gebracht moeten worden. Daarom is het erg moeilijk om prijzen te vergelijken. Er bestaat een prijsvergelijkingssite van de Wereldbank maar die biedt voor België enkel een overzicht voor zendingen naar Turkije, Marokko, Algerije en DR Congo.⁹ Bovendien stellen transfer operatoren de betrouwbaarheid van deze cijfers sterk in vraag.

⁸ Europese Commissie, Payment services - Directive 2007/64/EC. https://ec.europa.eu/info/law/payment-services-psd-1-directive-2007-64-ec_en
⁹ <https://remittanceprices.worldbank.org/en>

2. In de bestemmingslanden: gebrekkige investeringsmogelijkheden

De mogelijkheden om remittances op een duurzame manier te investeren blijven beperkt. Dit heeft onder andere te maken met de lage financiële inclusiegraad¹⁰ in veel arme landen. In de minst ontwikkelde landen heeft gemiddeld slechts 22,3% van de volwassenen toegang tot een bankrekening. Dat betekent een belangrijke drempel om remittances te sparen, intresten op te bouwen en om te investeren in de lokale economie.¹¹

Er zijn weinig programma's en instrumenten die mogelijk maken dat mensen (een deel van) hun remittances investeren in publieke doeleinden om zo een spill-over naar de brede gemeenschap mogelijk te maken. Waar die bestaan zijn ze weinig bekend bij de doelgroep. In veel bestemmingslanden zijn weinig financiële diensten beschikbaar die mogelijk maken om remittances te linken aan kredietsystemen, sociale zekerheid en sociale of economische investeringen. Nochtans toont dit onderzoek aan dat er wel noden bestaan bij de doelgroep om geld rechtstreeks te investeren in projecten, investeringen (zoals de bouw van een huis), ziekenhuiskosten etc. in de herkomstlanden.

¹⁰ Toegang tot bruikbare, duurzame en betaalbare financiële producten en diensten voor transacties, betalingen, sparen, krediet en verzekeringen.

¹¹ IOM, Remittances in ACP Countries: Key Challenges and Ways Forward, februari 2017.

**\$16
MILJARD**
PER JAAR ZOU HET
OPLEVEREN ALS
DE KOSTEN VAN
GELDTRANSFERS
VERLAAGD WORDEN
MET 5%

FOCUSGROEPEN

Uit drie focusgroepen met in totaal bijna 40 leden uit de Congolese, Afghaanse en Filipijnse diaspora in België blijkt dat de verschillende mogelijke kanalen bij de doelgroep weinig bekend zijn.

Binnen de Congolese focusgroep was enkel Western Union bekend. Hoewel de deelnemers aangaven dat de transferkosten problematisch hoog zijn kenden ze geen alternatieven. Ook de mogelijkheid om online (ook via Western Union) geld te verzenden was onbekend bij de deelnemers. Methodes om prijzen te vergelijken werden niet gebruikt. De vraag naar meer informatie over hoe remittances te versturen en hoe de kosten te drukken was groot bij deze doelgroep.

Ook bij de Afghaanse en Filipijnse diaspora werden geldtransferbedrijven, zoals Western Union, Ria, Moneygram en Moneytrans het vaakst gebruikt. Online kanalen en mogelijkheden waren weinig bekend. Ook diensten van banken vonden weinig meeval omwille van de hoge kosten. De deelnemers van de Congolese en Afghaanse focusgroepen gaven aan dat ook naast de transferkost ook de kosten te wijten aan wisselkoersen problematisch hoog waren. Er was dan ook een grote vraag naar prijsvergelijkingsmechanismen en informatie om geld te versturen.

Daarnaast wezen de meeste deelnemers in de drie focusgroepen op het gebrek aan producten en instrumenten gericht op remittances. Hierbij verwezen ze naar ziekteverzekeringen, woonkredieten, schoolbetalingen, of spaarrekeningen.

AANBEVELINGEN

België kan maatregelen nemen om de blinde vlek in het remittances landschap in kaart te brengen, obstakels op de markt weg te werken en investeringsmogelijkheden in de herkomstlanden te vergroten. Zowel binnen het departement ontwikkelingssamenwerking als in samenwerking met andere beleidsdepartementen kunnen stappen gezet worden. We schuiven zes concrete aanbevelingen naar voor.

Een gecoördineerd beleid

Eerste vereiste voor een effectief beleid dat de ontwikkelingsimpact van remittances versterkt is coherentie in het Belgische beleid. De regering moet werk maken van de 'grondige reflectie over remittances' die in 2014 werd aangekondigd door de Minister van Ontwikkelingssamenwerking. Deze moet duidelijke doelstellingen voorop stellen over de afbouw van de kosten op de Belgische transfermarkt en het versterken van de ontwikkelingsimpact in de bestemmingslanden. De informatie over remittances die nu verspreid zit over verschillende departementen moet samengebracht worden. Er is nood aan coördinatie tussen de departementen Ontwikkelingssamenwerking, Financiën, Economie, Asiel en Migratie en Buitenlandse Zaken. De minister van Ontwikkelingssamenwerking kan hierin een ambassadeursrol opnemen en betrokken departementen rond de tafel brengen. Ook de transferbedrijven en diaspora groepen moeten betrokken worden bij het vormgeven van het Belgische beleid inzake remittances.

Harmoniseren en verbeteren van data verzameling

De data verzameling over de remittances die vertrekken uit België gebeurt inadequaet. Het gebrek aan betrouwbare cijfers over remittances maakt het onmogelijk om de noden en uitdagingen voor specifieke groepen

van zenders en ontvangers in kaart te brengen. Dat maakt het moeilijk om beleidsmaatregelen te ontwikkelen voor specifieke remittance kanalen. Daarom moet de overheid de transfer operatoren verplichten om de remittance aantallen voor de verschillende bestemmingslanden bekend te maken bij de Nationale Bank.

Het beleidsdepartement Financiën moet hierin een belangrijke rol spelen. In afwachting daarvan kunnen de transfer operatoren een vrijwillig engagement opnemen om meer informatie ter beschikking te stellen.

Transparantie over transferkosten vergroten

De overheid moet maatregelen nemen om de transparantie voor mensen die geld naar hun thuisland verzenden te vergroten en informatie te bieden over transferkosten. De focusgroepen die georganiseerd werden in het kader van dit onderzoek wijzen op een gebrek aan informatie bij de doelgroep. Een prijsvergelijkingssite die de transferkosten voor alle bestemmingslanden en transferkanalen in kaart brengt kan daaraan beantwoorden. Meer transparante leidt tot meer competitie en het drukken van de transferkosten. In verschillende Europese landen (Frankrijk, Duitsland, Noorwegen, Zweden en Italië) bestaan dit soort websites al. De Europese Commissie geeft specifieke aanbevelingen voor de uitwerking ervan.¹² Het is belangrijk om de website ook actief te promoten bij de migrantengemeenschappen. Daarnaast kan gedacht worden aan gerichte informatie campagnes die op reguliere basis voor specifieke transferkanalen de prijzen vergelijken. Inspiratie daarvoor kan gevonden worden bij initiatieven van de Duitse ontwikkelingsamenwerking. Specifieke sensi-

12 EC, EU Remittances for Developing Countries, Remaining Barriers, Challenges and Recommendations, juli 2012. http://ec.europa.eu/europeaid/eu-remittances-developing-countries-remaining-barriers-challenges-and-recommendations_hu

biliseringscampagne bij de betrokken gemeenschappen zijn cruciaal.¹³ Dit kan in samenwerking met de departementen Financiën en Economie (consumentenbescherming).

Aanpassen van de regelgeving om competitie te bevorderen en kosten te drukken

Het engagement om de transferkosten terug te brengen naar 3% moet waar gemaakt worden met gericht beleid in België en in de ontvangende landen van remittances.

In België moet de regering werk maken van de omzetting van de Europese Payment Services Directive en toetredingsdrempels op de remittance markt weg werken. Dat betekent in België het ter discussie stellen van het exclusiviteitsakkoord van de Post met Western Union en het verlagen van drempels voor innovatieve en kleine providers om toe te treden tot de markt. Hierin moeten ook de beleidsdepartementen Financiën, Economie en Post een rol spelen.

De Belgische diplomatie (Buitenlandse Zaken) dient na te gaan of ze een rol kan spelen in het gunstiger maken van regelgevende kaders voor remittances en het tegengaan van exclusieve akkoorden tussen transferoperatoren en lokale banken in de ontvangende landen.

Banking the unbanked: Ondersteun financiële infrastructuur in de herkomstlanden

Verschiedende partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking behoren tot de landen met de laagste financiële inclusiegraad ter wereld: Burundi: 7%, Guinee: 7%, Niger: 6.7%. Vanuit ontwikkelingsamenwerking kan de toegang van mensen tot een bancaire diensten

13 GiZ, Handbook FReDI: Financial Literacy for Remittances and Diaspora Investments, mei 2012. http://www.migration4development.org/sites/default/files/giz_fredi_financial_literacy_for_remittances_and_diaspora.pdf

(bankrekeningen, bankautomaten...) ondersteund worden. Ook BIO kan een rol spelen in de financiering van dit soort dienstverlening. Daarnaast kunnen initiatieven die geldtransfers mogelijk maken via mobiele telefonie ondersteund worden. In landen waar banken weinig aanwezig zijn kunnen deze een groot verschil maken. De link kan daarbij gemaakt worden met de digitaliseringsagenda van de minister van ontwikkelingssamenwerking. Hoewel de strategienota 'Digital for Development' heel wat aanknopingspunten (beter gebruik van big data, financiële en economische integratie) biedt wordt nergens de link met remittances gemaakt.¹⁴

Linken van remittances naar investeringen

De Belgische ontwikkelingssamenwerking kan pilootprojecten opzetten in samenwerking met diasporagroepen voor het integreren van remittances in bredere ontwikkelingsprogramma's en linken maken naar andere financiële producten zoals (ziekte)verzekeringen, schoolbetalingen, woonkredieten, spaarrekeningen etc. Inspiratie hiervoor kan o.a. gevonden worden in het IOM *Handbook to develop projects on remittances*. Dit handboek biedt een aantal best practices van ontwikkelingsprojecten rond remittances in samenwerking met de diaspora en de private sector.¹⁵

¹⁴ De Belgische Ontwikkelingssamenwerking, Strategienota 'Digital for Development' (D4D) voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking, september 2016.

¹⁵ IOM, Handbook to develop projects on remittances Good practices to maximize the impact of remittances on development, 2014. https://publications.iom.int/system/files/pdf/manual_de_remesas_en_0.pdf

**11.11.11 VECHE TEGEN ONRECHT EN VOOR DUURZAME VERANDERING
WANT IEDEREEN VERDIENDE DEZELFDE BASISRECHTEN**

DOE MEE OP 11.BE EN

CONTACT

FLOR DIDDEN

Beleidsmedewerker Migratie

+32 536 11 95 - +32 485 24 30 77

Flor.Didden@11.be

11.11.11

VECHT MEE TEGEN ONRECHT

MET DANK AAN

MINDERHEDEN
F R U M

 Oxfam
Solidariteit

protos
alles begint met water